

29. Охримович В. Русини-латинники. – Львів: Накладом автора, 1912. – 25 с.
30. Рудницький С. Чому ми хочемо самостійної України? / Упор. передмова О.І.Шаблія. – Львів: Світ, 1994. – 416 с.
31. Смолей В. Польське цивільне і військово аграрне посадництво у Західній Україні: історико-правовий контекст 1919 – 1939 рр. – Тернопіль: Підручники і посібники, 2003. – 112 с.

The article shows one of the forms of interethnic contacts – international marriage. Particularly the author explores the show of this phenomenon in the conditions of Galicia of interwar period. Main attention is concentrated on the following questions: the reasons of interethnic marriages and its influence on ethnic processes in the region; attitude to the problem of polish and Ukrainian side; eliciting of the link between ethnic and confessional factors in international marriages.

Key words: ethnic processes, international marriages, assimilation, nationality, religion.

УДК 39(477.85/.87)

ББК 63.52(4 Укр)

І.Ф. Дмитрук

ГУЦУЛЬЩИНА В ЕТНОГРАФІЧНИХ ДОСЛІДЖЕННЯХ ЗАХІДНОЇ УКРАЇНСЬКОЇ ДІАСПОРИ

Стаття присвячена вивченню етнографічних досліджень Гуцульщини, написаних діаспорними українськими вченими в країнах Західної Європи й Америки. У роботі висвітлені основні напрямки дослідження вчених діаспори. Стаття характеризує також діяльність гуцульських товариств і їхні здобутки в збереженні та пропагуванні гуцульських традицій.

Ключові слова: Гуцульщина, діаспора, еміграція, асиміляція.

Складні політичні та соціально-економічні умови, що склалися в Україні в кінці XIX – на початку XX ст., призвели до того, що значна частина українського населення змушена була емігрувати за кордон. Покидаючи рідну землю, українці прагнули зберегти свої традиції та звичаї.

Багатими на унікальні духовні традиції і специфічну матеріальну культуру є гуцули, які змогли в еміграції об'єднатися в товариства й організували численні наукові осередки, які публікували різноманітні етнографічні розвідки, наукові монографії й узагальнюючі праці з етнографії Гуцульщини.

Проблема етнографічного вивчення Гуцульщини в українській діаспорі є недостатньо дослідженою у вітчизняній історичній науці. Це пояснюється, в першу чергу, тим, що в Радянському Союзі емігранти підпадали під штамп “зрадників батьківщини” й тому наукові праці, написані діаспорними дослідниками, для вітчизняних учених були недоступними.

Після проголошення незалежності нашої держави дослідники отримали можливість співпрацювати з діаспорними осередками й ознайомитися з етнографічними працями про Гуцульщину. Незважаючи на це, в Україні бракує узагальнюючої праці, де було б проаналізовано діаспорні етнографічні дослідження Гуцульщини. Лише П.Арсеніч, І.Пелипейко [1; 27] та О.Малицький [24] у своїх наукових розвідках побіжно торкаються даного питання.

Тому мета роботи полягає в тому, щоб вивчити й проаналізувати основні етапи та види етнографічного дослідження Гуцульщини в західній українській діаспорі.

Діаспорні дослідження етнографії Гуцульщини велися в кількох напрямках. Зокрема, це були дослідження в рамках українських культурно-просвітницьких товариств, які виникли в середині XX ст. у США, Канаді та країнах Західної Європи; в спеціалізованих часописах та узагальнюючих працях, які публікувалися за кордоном, а також у спеціальних монографіях і художніх творах, які написані науковцями й письменниками західної української діаспори. Відповідно до цього поділу ми й спробуємо проаналізувати наукову розробку даної проблеми.

Загалом, в Україні виділяють три хвилі еміграції. Не минули вони й Гуцульщини. Причини, які зумовлювали еміграційний процес, були досить різноманітні. Це – соціально-економічні, політичні, етнічні, релігійні й інші мотиви.

В Україні еміграція тривала з останньої чверті XIX ст. до закінчення Першої світової війни (I хвиля); період між двома світовими війнами – II хвиля; час після завершення Другої світової війни – III хвиля.

У першій хвилі еміграції переважали соціально-економічні мотиви; це була справді трудова еміграція. Українці, що емігрували перед Першою світовою війною, як правило, намагалися покращити своє вкрай незадовільне матеріальне становище. Серед перших емігрантів була значна кількість і гуцулів.

Так, за 1890–1910 рр. із Прикарпаття виїхало за кордон понад 68,5 тис. осіб. Точніше, з Галицької Гуцульщини протягом XIX – початку XX ст. емігрувало гуцулів із Коломийського повіту – 3000, Надвірнянського – 4500, Косівського – 7346 осіб [8, с.297–298].

Друга хвиля характеризувалася поєднанням соціально-економічних і політичних причин, де переважали перші, а в третій хвилі домінували політичні мотиви.

Загалом, протягом першої половини XX ст. гуцули розселилися в США, Канаді, Австралії, країнах Західної Європи та Південної Америки, де проживають і досі. Перші емігранти з Космача опинились у Канаді в 1904 р. [28, с.72].

Для задоволення своїх культурних запитів гуцули на еміграції почали об'єднуватися в товариства. Вони мали на меті збереження рідної мови, традицій, звичаїв, прагнули згуртувати гуцулів на чужині, сприяти їх консолідації та уникнути процесів асиміляції.

Гуцульські товариства діяли в Америці ще до Першої світової війни. Так, у Детройті був створений Березівський допомогивий комітет, що сприяв виїзду своїм односельчанам за кордон. Він існував до 70-х рр. XX ст. [16, с.307].

Такі осередки створювалися практично в усіх великих містах США й Канади, де чисельність гуцулів була найбільшою. Зокрема, серед цих товариств варто згадати гуцульське товариство імені Олекси Довбуша в Боффало. Воно було створене в 50-х рр. із капели “Троїсті музики”, яка в 1965 р. переіменована в товариство. Упродовж його існування головами товариства були Михайло Бельмега, Василь Михайлик, Стефан Герганюк, Юрій Гудимяк, Михайло Савуляк і Михайло Мочерняк.

Ще одним, не менш відомим, було товариство “Черемош” у Філадельфії, створене в 1952 р. із театрального гуртка “Чорногора” під керівництвом П.Шекерика. Воно видало платівку “Гуцульщина в пісні і музиці” [16, с.310].

Велику роль відіграло й гуцульське товариство “Чорногора” в Чикаго, створене з ініціативи М.Домашевського 6 травня 1965 р. Це товариство проводило щорічні загальні збори, влаштовувало так звані Веселі Гуцульські вечори, зініціювало публікацію журналу “Гуцулія” [16, с.317–323].

Одним із найперших товариств у США було об'єднання гуцулів у м. Детройт. Так, у 1927 р. тут створено “Товариство Березунів”, яке мало зберігати українську мову і яке створило “Рідну школу” (проіснувало 3 роки). Головою товариства був Василь Негрич. У 1945 р. засновано “Березівське Односельчанське Допомогове Товариство”, яке нараховувало біля 100 чоловік. Воно допомагало воєнним жертвам і бідним емігрантам-українцям.

У 1961 р. це товариство реорганізовано на культурно-освітнє товариство “Українсько-Американський Клуб Березівський”. Воно діяло до 1968 р., його головою був Петро Ільницький [16, с.315].

Аналогічні товариства діяли і у Великобританії. Зокрема, тут існувало товариство “Гуцульщина”. Його історія почалася в 1968 р., коли було створено Ініціативний комітет на чолі з А.Ясельським. 17 серпня 1969 р. він скликав установчі збори в

м. Ноттінгам. Товариство видавало журнал “Грембіта” (вийшло лише кілька номерів). Спочатку воно нараховувало 60 чоловік, а згодом їх чисельність зросла до 100. У 1984 р. головою став Василь Потек. Товариство співпрацює з аналогічними товариствами в Америці й Канаді, сприяло виданню “Історії Гуцульщини” [16, с.311–313].

Така велика кількість товариств потребувала певної координації їх діяльності. Тому з ініціативи вихідця з Микуличина М. Домашевського було засновано Гуцульський Дослідний Інститут, який мав на меті об’єднати всі гуцульські товариства [1, с.10].

Початок цьому поклав гуцульський з’їзд товариств з усіх міст Америки й Канади 7–8 травня 1966 р. На ньому було створено так звану Гуцульську Раду.

23–24 жовтня 1971 р. у м. Клівленд відбувся з’їзд, де створено Конференцію Гуцульських Товариств Америки й Канади. На ньому вирішено також видати 3 томи “Історії Гуцульщини”, затверджено гуцульський прапор і герб [16, с.307–308].

1974 р. став часом остаточного оформлення Гуцульського Дослідного Інституту в Чикаго. Членами його були Микола Домашевський (голова), Петро Біланюк, Нестор Библюк, Марія Влад, Стефан Данилюк, Катерина Домашевська, Федір і Володимир Погребенники, Оксана Роздольська й інші [14].

Слід зазначити, що при кожному товаристві було збудовано церкву, школу, музей, що сприяло культурному та духовному згуртуванню гуцулів на еміграції. Проголошення незалежності України зміцнило зв’язки української діаспори з рідною землею. Так, гуцульські товариства постійно беруть участь у фестивалях, які проводяться щороку в нашій державі [9]; здійснюють матеріальну підтримку публікацій книг з історії та культури Гуцульщини, відкриттю музеїв у гуцульських селах; сприяють проведенню гастролей гуцульських самодіяльних ансамблів за кордоном для пропагування самобутньої української культури.

Але робота товариств була б неможливою, якби не самовіддана праця їх засновників і прибічників. Саме завдяки їм світ побачили змістовні монографії, в яких висвітлюється історія та етнографія Гуцульщини. У першу чергу мова йде про шеститомне видання “Історії Гуцульщини” М. Домашевського. Перші три томи праці були видані в Чикаго, а останні видавалися вже за незалежної України у Львові в співавторстві з Н. Библюком.

Ця праця є унікальною, оскільки висвітлює життя гуцулів з усіх сторін упродовж усієї їхньої історії [14, 15, 16]. Так, п’ятий том присвячений вивченню історії краю [18]. У ньому описані історія сіл Мараморощини; гуцульські наукові організації; національно-визвольний рух і видатні культурні й політичні діячі родом із Гуцульщини [11, с.16].

Останні три томи являють собою збірки наукових розвідок відомих українських етнографів [17, 18, 19]. Зокрема, в шостому томі “Історії Гуцульщини” виділено 3 розділи: “Фольклор. Література. Освіта”, “Народне мистецтво” й “Проблеми Гуцульщини”. Цей том містить статті М. Савчука “Прозиванки сіл Галицької Гуцульщини” (I розділ), Л. Герус “Гуцульська сирна пластика”, Т. Янко “Гуцульські кахлі” (II розділ) та ряд інших.

Дуже змістовну характеристику даній праці дав Дмитро Дженджеристий. Зокрема, він пише, що “Історія Гуцульщини” за редакцією М. Домашевського (яка, до речі, вдало проілюстрована) своєрідна тим, що на відміну від більшості інших “історій” її автором виступає не одна особа, а колектив дослідників, що впливає на панораму об’єктивного висвітлення історичних подій та явищ. З іншого боку, складність даного підходу проявляється в упорядкуванні такого типу “Історії”, оскільки це вимагає великих зусиль для систематизації, алгоритмізації різноманітного матеріалу, створення цілісної концепції, яка б обґрунтувала “Історію Гуцульщини” як фундаментальну працю нашої доби [10, с.5].

М. Домашевському також належать наукові розвідки на теми “Гуцульська ноша” [13], “Великодня гостина” [12], “Гуцульське самодіяльне мистецтво на стрічці” [1, с.92–93].

Ще однією працею, яка вивчає Гуцульщину, є монографія Івана Сеньківа “Гуцульська спадщина: Праці з життя і творчості гуцулів” [31].

Автор даної праці емігрував до Німеччини, де продовжував вивчати Гуцульщину, хоч віддаленість від рідного краю значно утруднювала цей процес. Проте в 1981 р. він видав книгу німецькою мовою “Пастуша культура гуцулів”. Після цього І.Сеньків усю свою енергію спрямував на написання “Гуцульської спадщини”, яка побачила світ у 1995 р.

Ця праця отримала схвальні відгуки. Так, Леся Клим зазначає, що дослідник опирався у своїх студіях на ті надбання в галузі вивчення Гуцульщини, що їх маємо в Україні й поза нею, але водночас він вніс великий вклад у дослідження проблеми, зібрав великий фактичний матеріал, систематизував, осмислив його, зробив на його основі вагомні висновки про своєрідність культурних традицій, звичаїв, побуту населення Карпат [22, с.41–42].

На сьогодні праці І.Сеньківа й М.Домашевського є найбільш змістовними дослідженнями Гуцульщини в діаспорі.

Працював за кордоном і відомий український дослідник Зенон Кузеля. Він виїхав у 1914 р. і певний час проживав у Відні, а потім у Зальцведелі, Берліні, Баварії і Сарселі. З.Кузеля зібрав значний етнографічний матеріал про поховальні традиції українців загалом і гуцулів зокрема [25, с.23].

У 1998 р. світ побачила унікальна книжка “Гуцульщина”, видана товариством “Черемош”. Даний альбом редагувала внучка В.Шухевича Уляна Старосольська. В альбомі 505 рідкісних світлин із Гуцульщини та гуцульського життя в діаспорі. Важливим фактом є те, що дане видання двомовне – українське й англійське [29, с.60–63].

Неможливо залишити поза увагою дослідження В.Ніньовського. Зокрема, він вивчав гуцульські колядки й щедрівки. Цьому присвячено дві його монографії: “Рими та строфіка гуцульських колядок і щедрівок” (Мюнхен, 1967) і “Поетичні образи та мітологічні сліди в колядках і щедрівках Гуцульщини” (Торонто, 1970). Останній монографії передувала однойменна стаття, опублікована в “Наукових записках” у Мюнхені за 1968 р. [26].

Цікавою є і книга Галини Трутяк “Гуцульські з’їзди і Храми св. Юрія (1975–1996)”. Вона являє собою збірник праць Д.Ткачука, Б.Трохим-Тарновецького, І.Чмоли, М.Лози й М.Онуфрів. Ці праці відображають організаційне життя гуцулів на американському континенті [32].

За кордоном опубліковано багато різноманітних збірників та енциклопедій, в яких є згадки про особливості святкування гуцулами великих релігійних свят. Серед них збірник С.Килимника “Український рік у народних звичаях в історичному освітленні” [21], Енциклопедія Українознавства [30], праця Є.Онацького “Українська Мала Енциклопедія” [4].

Про звичаї гуцулів на свята також згадується й у 2-томній праці Олекси Воропая “Звичаї нашого народу” [6; 7]. Зокрема, в першому томі містяться детальний опис святкування Різдва Христового, тексти колядок [6, с.77–88].

Сам автор походить з Одеси, але в часи Другої світової війни був вивезений до Німеччини. Матеріали для свого дослідження почав збирати в 1937 р. в Україні, а потім продовжував записувати народні звичаї в таборах утікачів. На початку 1948 року переїхав до Лондона, де й завершив розпочату роботу [5, с.482].

Варто згадати й художні твори на гуцульську тематику, написані в діаспорі. Серед авторів цих праць виділяємо Ростислава Єндика – антрополога, фольклориста й письменника. Зокрема, йому належать такі повісті, як “Проклін крові”, “Камінна душа”

[1, с.95–96]. Р.Єндик досліджував також творчу спадщину відомого “співця Гуцульщини” Станіслава Вінценза [20].

Писав про Гуцульщину й Михайло Ломацький. Він учителював у с. Голови, записував від селян коломийки, легенди й перекази. Проте в 1944 р. був змушений емігрувати до Відня, а потім до Німеччини. Тут він публікує свої твори, в яких розповідає про гуцульський побут, традиції духовної культури й демонологію. Найбільш відомими серед них є “Гуцульський світ”, “У горах Карпатах”, “Країна чарів і краси” та ряд інших [23, с.7–13].

Відомим письменником у західній українській діаспорі є Іван Боднарчук, автор численних оповідань і новел на гуцульську тематику. Цікавою є “Книга мудрості Гуцула-Самоука”, видана в 1992 р. у Канаді. Її автор Михайло Додяк [27, с.11; 32].

Багато досліджень присвячено й гуцульським промислам. Наприклад, гуцульську вишивку вивчає Ксенія Колотило, яка збирає рідкісні узори [1, с.126]. Також у діаспорі вивчають технологію розпису писанок. Так, Володимир Залозецький є автором наукової статті німецькою мовою “Писанки українських гуцулів” [1, с.100].

Загалом усі праці діаспорних дослідників про Гуцульщину можна виділити в 3 групи. До першої варто віднести праці, написані відразу після еміграції їх авторів і вони здебільшого являють собою спогади або художні твори. Далі виділяємо праці, написані за радянської доби, які нам були довший час недоступні. Третю групу становлять наукові розвідки нашого часу, що є узагальнюючими дослідженнями, автори яких намагалися охопити всі сфери життя гуцулів (мистецтво, побут).

Але варто зазначити, що цей поділ досить умовний і відображає лише загальні риси діаспорних етнографічних досліджень про Гуцульщину.

Члени діаспорних товариств займаються і меценатством. Так, завдяки матеріальній підтримці Танасія Опарика, уродженця Старих Кут, а тепер жителя м. Елдред, штат Нью-Йорк (США), з ініціативи П.Арсенича та Д.Ватаманюка в 1997 р. було перевидано перші два томи “Гуцульщини” В.Шухевича [2, с.155].

Ще однією важливою галуззю роботи діаспорних товариств є видавництво газет і журналів, у яких висвітлюється життя, історія, культура й побут гуцулів. Так, у діаспорі виходили такі журнали, як “Трембіта” в Ноттінгамі (Англія, 1969–1973), “Чорногора” (Відень, 1921). Продовжує існувати журнал “Гуцулія”, що виходить із 1967 р., і “Гуцульщина” в Торонто (публікується 3 рази в рік із 1985 р.) [24, с.17–29]. З ініціативи всеукраїнського товариства “Гуцульщина” та редакції журналу “Гуцулія” відновлено в 1996 р. видавництво “Гуцульського календаря” [3, с.13].

Багато з цих газет і журналів обмежилися виходом лише кількох номерів. На це, безумовно, впливає брак коштів. Але цінним прикладом для нас є велике бажання колишніх емігрантів не втратити зв’язку з рідним краєм і зберегти традиції своїх батьків.

Отже, бачимо, що гуцули, які емігрували з території України в пошуках землі й заробітків, зуміли організувати та налагодити своє життя на чужині. Вони згуртувалися і утворили товариства з метою збереження рідної мови й звичаїв, а також для взаємодопомоги при адаптації в інонаціональному середовищі. Завдяки сприянню гуцульських товариств у США, Канаді, країнах Західної Європи були опубліковані ґрунтовні дослідження з історії та етнографії Гуцульщини; налагоджено випуск газет і журналів. В основному діаспорні праці являють собою узагальнюючі дослідження або написані у формі спогадів. В еміграції гуцулам вдалося уникнути посиленних процесів асиміляції і зберегти мову, звичаї і традиції своїх предків.

Загалом проблема вивчення діаспорних етнографічних праць про Гуцульщину залишається ще малодослідженою, що дає перспективу для її подальшого опрацювання.

1. Арсенич П., Пелипейко І. Дослідники та краєзнавці Гуцульщини. Довідник. – Косів: Писаний Камінь, 2002. – 280 с.

2. Арсенич П. Рід Шухевичів. – Івано-Франківськ: Нова Зоря, 2005. – 264 с.
 3. Ватаманюк Д. Вступ до видання // Гуцульський календар на 1996 рік. – С.13.
 4. Великодня обрядовість на Гуцульщині // Онацький Є. Українська Мала Енциклопедія. – Буенос-Айрес, 1964. – Кн.ХІІІ. – С.135.
 5. Воропай О. Живемо в Англії... (уривки зі щоденника 1972 р.) // Визвольний шлях. – 1982. – Кн.4. – С.481–488.
 6. Воропай О. Звичаї нашого народу. Етнографічний нарис. – Мюнхен, 1958. – Т.1. – 455 с.
 7. Воропай О. Звичаї нашого народу. Етнографічний нарис. – Мюнхен, 1966. – Т.2. – 448 с.
 8. Грабовецький В. Ілюстрована історія Прикарпаття. Тисячолітній літопис Гуцульщини. – Івано-Франківськ: Нова Зоря, 2004. – Т.3. – 464 с.
 9. Гуцульщина: від першого до десятого фестивалю. – Коломия, 2000. – 24 с.
 10. Дженджеристий Д. “Історія Гуцульщини” – факт, який переріс в явище // Гуцулія. – Літо 2001 – літо 2002. – Ч.131–135. – С.4–5.
 11. Джуранюк Ю. Вийшов друком V том “Історії Гуцульщини” // Гуцулія. – Літо–весна 2000/2001. – Ч.127–130. – С.16.
 12. Домашевський М. Великодня гостина // Гуцулія. – 1968. – Ч.2(6). – С.7–10.
 13. Домашевський М. Гуцульська ноша // Гуцулія. – 1970. – Ч.1(13). – С.22–27.
 14. Домашевський М. Історія Гуцульщини. – Чикаго–Львів, 1995. – Т.1. – 502 с.
 15. Домашевський М. Історія Гуцульщини. – Чикаго, 1985. – Т.2. – 507 с.
 16. Домашевський М. Історія Гуцульщини. – Чикаго, 1986. – Т.3. – 441 с.
 17. Домашевський М., Библюк Н. Історія Гуцульщини. – Львів: Логос, 1999. – Т.4. – 575 с.
 18. Домашевський М., Библюк Н. Історія Гуцульщини. – Львів: Логос, 2000. – Т.5. – 623 с.
 19. Домашевський М., Библюк Н. Історія Гуцульщини. – Львів: Логос, 2001. – Т.6. – 675 с.
 20. Єндик Р. Станіслав Вінценз – співець Гуцульщини // Наукові записки. – Мюнхен, 1971–1972. – Т.ХХІІІ. – С.48–80.
 21. Килимник С. Український рік у народних звичаях в історичному освітленні. – Вінніпег–Торонто, 1962. – Т.3.
 22. Клим Л. Автор “Гуцульської спадщини” // Гуцульський календар на 2003 рік. – С.41–42..
- Дмитрук І.А.* Гуцульщина в етнографічних дослідженнях західної української діаспори
25. Мушинка М. Українське народознавство за межами України // Мистецтво і традиційна культура українського зарубіжжя: Матеріали Міжнародної наукової конференції (Івано-Франківськ, 10–12 листопада 1992 р.). – Львів, 1996. – С.19–30.
 26. Ніньовський В. Поетичні образи та мітологічні сліди в колядках і щедрівках Гуцульщини // Наукові записки. – Мюнхен, 1968. – Т.ХV. – С.45–76.
 27. Пелипейко І. Гуцульщина в літературі: Довідник. – Косів: Писаний Камінь, 1997. – 112 с.
 28. Пожоджук Д. Космацькі гуцули на еміграції // Гуцульський календар на 2002 рік. – С.72–74.
 29. Пожоджук Д. Скарби над скарбами. Гуцульська Біблія з Філадельфії // Гуцульський календар на 2001 рік. – С.60–63.
 30. Різдвяна обрядовість на Гуцульщині // Енциклопедія Українознавства в двох томах. – Мюнхен–Нью-Йорк, 1949. – Т.1. – С.230–231.
 31. Сеньків І. Гуцульська спадщина: Праці з життя і творчості гуцулів. – К.: Українознавство, 1995. – 512 с.
 32. Трутяк Г. Гуцульські з'їзди і Храми св. Юрія (1975–1996). – Боффало: Гуцульщина, 1997. – 86 с.

The article is dedicated to study of the ethnographic researches about Gutsulshchyna, which made diaspora Ukrainian scientists in countries of the Western Europe and America. Research is to highlight on the main trends to study of diaspora scientists. Also the article is characterized the activity of the associations of Gutsulshchyna and their successes in savings and propaganda of traditions of gutsuls.

Key words: *Gutsulshchyna, diaspora, emigration, assimilation.*